

— Juraj Ihnátko (1840–1885) – priekopník romistiky na Slovensku

| Profesorský zbor 1879–1880 |

Jazykoveda za správne rozpoznanie pôvodu romčiny (cigánčiny)¹ a v dôsledku toho aj za polozenie základov súčasnej romistiky vďačí bádateľom, akými boli Jacob Carl Christoph Rüdiger (1782) a Heinrich Moritz Gottlieb Grellmann (1783) z Nemecka a Wiliam Marsden (1785) z Veľkej Británie.

Na území dnešných Čiech sa romistikou v 19. storočí zaoberal Antonín Jaroslav Puchmayer, kňaz v Radniciach pri Plzni, ktorý k bádaniu romského jazyka prispel po nemecky písanou gramatikou,

vydanou pod titulom *Romani Čib, das ist: Grammatik und Wörterbuch der Zigeuner Sprache* (Puchmayer 1821). Na Puchmayerovo dielo ďalej naviazal Josef Ješina, farár v Zlatej Olešnici (okr. Jablonec nad Nisou), ktorý obidve svoje diela *Romáňi čib čili jazyk cikánský*, ako aj slovníky *Slovník cikánsko-český* a *Slovník česko-cikánský* (1880, 1882, resp. 1889) napísal v českom jazyku. Dielo *Romáňi čib* vyšlo v rozšírenom vydaní aj v nemčine v r. 1886 (Ješina 1880, 1882, 1889).

V tej istej dobe v Uhorsku (na území dnešného Slovenska) sa romčinou zaoberal Juraj Jozef Ihnátko.² Pochádzal z rodiny zemplínskeho grécko-katolíckeho kňaza, vysokoškolské štúdiá absolvoval v Budapešti roku 1865 (aprobácia latinčina, starogréčtina a rusínčina).

1 Jazykovedný ústav Ludovíta Štúra SAV v Bratislave v roku 1990 kodifikoval pre slovenský jazyk podobu Róm, rómsky, (tu však v podobe romsky, romistika). Používanie historického termínu „Cigán“ v tomto príspevku nemá naznačovať neakceptovanie vlastného etnického označenia (etnonymu či národnosti), ide o historický termín z archívnych dokumentov.

2 Vlastným menom Jurij J. Ihnatkov, narodený 14. mája 1840 (Michalovce), zomrel 14. septembra 1885 (Lučenec).

| Lučenec roku 1869 |

Pôsobil ako stredoškolský profesor na gymnáziách v Užhorode (1866-67), Budapešti (1867-68), Levoči (1868-76) a nakoniec na Štátnom kráľovskom gymnáziu v Lučenci (1876-1885, viď Ambrus 1895, Scherer 1940).

Súpis jeho osobnej bibliografie obsahuje množstvo článkov, vedeckých štúdií ako aj viacero samostatných knižných vydaní. Juraj Ihnátko písal slovensky, maďarsky, ukrajinsky, rusínsky a latinsky (Ihnátko 1875,

1877, Szinnyei 1895, Rizner 1931). Jeho filologický záujem bol veľmi široký, zahrnoval klasické i moderné jazyky a v rámci svojich typologických výkladov sa venoval sčasti aj exotickým jazykom, romčinu nevynímajúc. Je autorom práce o gréckej básnickej tvorbe a gramatiky cigánskeho jazyka, ďalej lingvistických, literárnych a historických článkov (Slovenský biografický slovník, 1987). V roku 1866 bol redaktorom ukrajinského časopisu *Svit* v Užhorode. V časopise *Országos Tanáregyleti Közlöny* uverejnil v rokoch 1867-68 a 1874-75 práce o slovanských a moderných jazykoch, ďalej publikoval v novinách *Fővárosi Lapok* článok o ruskej tlači, poľskom jazyku a literatúre (1869), v novinách *Pesti Napló* o ruskej literatúre (1870). Napísal tiež samostatnú štúdiu o tvorbe gréckych básnikov *Görög költészeti tanulmány* (Štúdiá o gréckej poézii, Levoča, 1875) a rozsiahlu rozpravu o vplyve križiackych výprav na európsku vzdelanosť (Výročná správa Kráľ. kat. hl. gymnázia v Levoči 1870).

V druhej polovine 19. storočia bol vlastne jedným z málo autorov, ktorí sa v Uhorsku venovali komparatistike a indoeuropeistike. V štúdiách „A nyelvek egymásközötti viszonyáról, különös tekintettel az ind-európai nyelvcsaládra“ (O vzájomnom vzťahu jazykov, so zvláštnym zreteľom na jazyky indoeurópskej skupiny, Výročná správa, 1871) a „A nyelvek különböző állapotának egyes pontjai“ (Jednotlivé stupne odlišných vývojových štádií jazykov, Výročná správa, 1873) s prekvapujúcou znalosťou vecí preberá rôzne kategórie a štruktúrne zvláštnosti exotických jazykov. Dlhá pasáž je venovaná aj romčine (cigánskemu jazyku). Je isté, že Juraj Ihnátko romský jazyk ovládal aktívne a že nemal o ňom vedomosti len z odbornej literatúry, ktoré cituje. Pri výklade totiž neraz spomína „jazyk levočských a lučenských Cigánov“ (Ondrejovič 2000).

Ihnátkove lingvistické a jazykové znalosti (vedel slovensky, rusínsky, maďarsky, nemecky, anglicky, grécky, latinsky a romsky) hovoria pritom o mimoriadnych polyglotic-

Számnevek.

Adva hírlíróny is, hogy a cigány nyelvben igen sok új szó
 vőg. számszó van, azra mutat, hogy ősi hangjokkal kitalálván, ut-
 jánk a Duna mentében Giedyurudigunk helyén vannak. Az ősi
 feltett számnevek, legyegek azok bármely országban, kivon mag-
 yvulak; azedül számnevekből azokban helyét vesztének, és a vna-
 zósgot a velők hán nép nyelvétől vett számnevekkel pótlák. *)
 Néczek a számnevek: 1 ja k, 2' du j, 3 tri n, 4 star, 5 panca,
 6 sov, 7 ofta, 8 ochto, 9' dny, 10 den, 11 denujok, 12
 dozdudj, 13 dozdutrin, 14 dnujstar, 15 dozdnyanca, 16
 dozdnyav, 17 dozdofu, 18 dozdochto, 19' cseanya, 20 bin,
 21' biatkejok, 22 biatkadaj, 23 biatketrin, 24 biatke-
 etar, 25 biatkapanna, 26 biatheosov, 27 biatkeofsta, 28
 biatheochto, 29 biatheosnya, 30 triunda, 31 triundat-
 hejok, 32 triundatkadaj, 33. 40 usaranda, 50 panda
 vgy jbynau—főszs, 60 sovvardca, 70 oltavardca, 80
 uchsvárdca, 90 dnyvárdca, 100 kul, 200 dujvárcal,
 400 atavárdca, 1000 duvárdca, 2000 biavárdca, 6000
 triundavárdca, 6000 pandavárdca, sth.

*) Egybehangzóitól megkülönböztetvén az ősi számnevek más népek
 nyelvénben hasonló számneveket előidézték, mint:

híndi:	ek,	du,	du,	char,	panca,	chakaj,	so,	ofa,	so,	du,	du,	du,	du,
magyar:	ek,	du,	du,	char,	panca,	chakaj,	so,	ofa,	so,	du,	du,	du,	du,
germán:	ek,	ba,	tanca,	char,	panca,	chakaj,	so,	ofa,	so,	du,	du,	du,	du,
perzsa:	ek,	du,	du,	char,	panca,	chakaj,	so,	ofa,	so,	du,	du,	du,	du,
szlav:	ek,	du,	du,	char,	panca,	chakaj,	so,	ofa,	so,	du,	du,	du,	du,
görög:	ek,	du,	du,	char,	panca,	chakaj,	so,	ofa,	so,	du,	du,	du,	du,
angol:	ek,	du,	du,	char,	panca,	chakaj,	so,	ofa,	so,	du,	du,	du,	du,

| Číslovky | Převezato z: Ihnátko: Cigány nyelvtan, 1877 |

kých schopnostiach, ale sprostredkovane aj o vysokej úrovni výuky vo vtedajšom uhor-
 skom školstve (Drenko 1990, 1992). Vďaka svojej erudícii a publikačnej činnosti bol Juraj
 Ihnátko dostatočne kvalifikovaný aj ako bádateľ romského jazyka. Odkiaľ čerpal Ihnátko
 podklady pre svoje životné dielo? Základy romčiny získal už vo svojom rodisku a v Levo-
 či. Nadväzoval tiež na vtedajšiu romistickú literatúru v regióne Novohradu, konkrétne na
 knihu *Cigány adamák* (Cigánske povesti, Pest 1858), ktorú vydal Ondrej Fabó, rodák
 z Lučenca (1810-1874), pod pseudonymom Vígh. Čo je však veľmi dôležité, Ihnátkovými
 priateľmi v Lučenci boli tiež Romovia: rodina Rácovcov – Rudi Rác (1836-1903),
 mestský kapelník a jeho manželka Mária, rod. Baloghová Rácová (1846-1898), romská
 hudobná skladateľka, ďalej romský vajda Jozef Čonka v Lučenci a Július Rác (n.1866

v Lučenci).³ S uvedenými a so svojou manželkou Teréziou rod. Borbášovou prešiel Ihnát-ko aj cigánske osady v okolí Lučenca (Dolná Slatinka, Malá Ves, Fabianka, Opatová a i.), kde získavali ďalšie podklady.

Mesto Lučenec bolo v r. 1849 vypálené. V tomže roku, po tragických udalostiach vo vyľudnenom meste spísali len 1707 obyvateľov, z toho 82 Cigánov. V meste si Cigáni vysta-vali osadu na Filakovskej ceste (nazývanú Cigány-telep – Cigánska kolónia, neskôr Cigány-város – Cigánske mesto), kým bohatší hudobníci bývali na Hudobníckej ulici vedľa synagógy. Žili tu skupiny maďarských Romov (povoláním kováči, muzikanti) i Romov slovenských (za-oberali sa pálením tehál a pomocnými prácami, ale živili sa aj ako muzikanti). Cez Lučenec prechádzali aj olašskí Romovia zo skupín Lovári a Markošti, vo Filakove žila aj romská sku-pina Drizdári a i. (Drenko 1997).

Výsledkom dlhoročného bádania Š. Ihnátka bolo dielo *Cigány nyelvtan* (Cigánska gramatika, viz Ihnátka 1877), ktoré číta 105 strán.⁴

Slovenský romista Igor E. Kutlák-Garudo hodnotí toto dielo J. Ihnátka, prvého autoch-tónneho romistu na Slovensku, ako priekopnícke. Predkladajú sa v ňom obsirnejšie, na náležitéj filologickej úrovni, tak dovtedajšie vedomosti, ako aj novšie poznatky o morfológii cigánčiny, vrátane state o tvorbe slov. Kniha obsahuje aj texty listov rôzneho obsahu, niekoľko rozprávok a širšie osnovaný cigánsko-maďarský slovníček na 20 stranách (Kutlák-Garudo 1988).

Knihu venoval Ihnátka Jurajovi Csaszkovvi, biskupovi a veľkému mecenášovi umenia.⁵

Vzhľadom na výnimočnosť tohto Ihnátkovho diela, pripojujem aj celý jeho obsah: *O cigánoch a ich jazyku vo všeobecnosti*, *Znelé spoluhlásky*, *Pred mená* (gen.), *Tvorba slov* (slovné druhy), *Cigánske prípony*, *Skloňovanie*, *Pády*, *Prídavné mená*, *Stupňovanie*, *Číslovky*,⁶ *Zámená*, *Časovanie* (slovesá), *Slovné pomocné časovanie*, *Riadne časovanie zámiem*, *Praktické príklady*, *Štyri hlavné skupiny zodpovedných*, *Príklady-skloňovania*, *Neosobné slovesá*, *Príslovkové určenie*, *Spojky*. Ďalšie kapitoly *Články* (čítanie, od s. 64) obsahuje modlitbu Otčenáš, Rôzne listy (napr. žene, bratovi, sestre), rozprávky – *Ruv thôo barkrów* (Vlk a ovca), *Pchuro thôo rakle* (Starík

3 Tohto študenta gymnázia v Rimavskej Sobote, ktorý sa neskôr stal hudobníkom, doučoval Ihnátka jazyky.

4 Kniha vyšla v tlačiarni Kameňotlač Simona Rotha v Lučenci na Haličskej ceste. Tlačiareň vlastnil Simon Roth v r. 1873-1909.

5 Juraj Čáska (4.12.1826 Nitrianska Streda – 11.8.1904 Budapešť), ostrihomský kanonik (1870), spišský biskup (1874), člen prvého spolku sv. Vojtecha. Otvoril dievčenské ústavy, učiteľské a čitateľské spolky a i. Autor prác v latinskom, slovenskom, nemeckom a maďarskom jazyku. Venoval sa aj matematike. Od r. 1881 skutočný tajný radca, vyznamenaný viacerými rádmi.

6 Ich tvorba od 1 po 5 000. Uvedené sú pre porovnanie aj v príbuzných jazykoch: hindustánčine, bengálči-ne, sanskrite, v gajavali a ďalej persky, cigánsky a maďarsky.

Olgány dnt-1 Bredčkah

O cirklo le porenca,
O čiriklo le porenca!
Te me e dar dikhava,
Andre tute chučava
O veseja šukareja,
Pcharen tut man ink'akana

a mladíci), *Ruv thôo džinkel* (Vlk a pes), *Duj miši* (Dve myši), *Bravenca th'e bervel'* (Mravec a včela), *Jek rom the pe-sakri romni* (Rom a jeho manželka) – a zlomky cigánských piesní (od s.80). Ilustratívne uvedieme úryvok z jednej:

O vesoro le prajtenca, (Ó lesík s listami)
O čiriklo le porenca! (O vtáčik s malými krídlami)
Te me e dar dikhava, (Keď ja strach uvidím)
Andre tute chučava (Skočím do teba)
O veseja šukareja, (O lesy vy veľmi krásne)
Pcharen tut man ink'akana (Otvorte sa mi ešte raz)...

Od strany 84 nasleduje na dvadsiatich stranách *Cigánsko-maďarský slovník*. Kniha obsahuje informácie aj o dovtedajšej publikačnej činnosti J. Ihnátka (súpis jeho jazykovedných prác z r. 1870, 1871, 1873, 1875 na vnútornej strane obalu).

| Zlomky cigánských piesní | Převzato z:
Ihnátka: Cigány nyelvtan, 1877 |

Hodnotenie Ihnátkovho diela

Strohá kritika diela von Wlislöckim (1884) nie je zaslúžená. József Főherczeg – arcivojvoda Jozef (1888) – hodnotí dielo kladne, mylí sa však, keď dialekt opisovaný v gramatickej časti a do značnej miery aj v slovníčku považuje za česko-moravský dialekt romčiny. Kutlík-Garudo (1988) uvádza: „To, že Ihnátka hodnotil hybridizáciu romčiny (vo veľmi široko chápanom zmysle) ako negatívum cigánskeho etnika ako celku, svedčí len o tom, že bol poplatný v tom smere dobovému nazeraniu na lingvistickú problematiku, nadobúdajúcu v súčasnosti čoraz väčší význam. Poznatky z jeho predchádzajúcich komparatistických štúdií majú svoj odraz vo viacerých kapitolách knihy, zväčša v rozsiahlejších poznámkach pod čiarou. Prekvapuje tu Ihnátka väzba na anglickú jazykovednú literatúru v čase, keď v strednej Európe dominoval v značnom rozsahu aj vo filológii nemecký vplyv a anglická literatúra bola pravdepodobne menej dostupná. V každom prípade to svedčí o literárnej rozhladenosti autora.“ (Kutlík-Ga-

Literatúra:

- A Pallas nagy lexikona. IV.zv. Budapest: Pinyr 1893., po s. 364, príloha s. XLI.
- AMBRUS, M. 1895. A losonci gymnasium vázlatos története. In: A losonci magyar kir. állami főgymnasium értesítője 1894/95. Losonc 1895, s. 49.
- DRENKO, J. 1990. Kronika gymnázia v Lučenci 1590-1990. Lučenec: tlač KPÚ B. Bystrica 1990, s. 24.
- DRENKO, J. 1992. Rodným krajom Novohradu. Lučenec: RKS 1992, s. 71.
- DRENKO, J. 1997. Rómski-cigánski hudobníci Lučenca a okolia. Lučenec: NOS 1997, s. 81-83.
- DRENKO, J. 2005. Juraj Ihnátko- zabudnutý jazykovedec. In: Mestské noviny Lučenec, september 2005.
- HÜBSCHMANNOVÁ, M. 1973. Základy romštiny. Malé učebnice Nového orientu. Praha: Academia 1973, 120 s.
- HÜBSCHMANNOVÁ, M. – ŠEBKOVÁ, H. – ŽIGOVÁ, A. 1991. Romsko-český a česko-romský kapesní slovník. Praha: SPN 1991.
- IHNÁTKO, Gy. 1875. Görög költészeti tanulmány. Lőcse (Levoča): tlač J. Werthmüllera 1875. (Na s. 25 je uvedená takmer úplná bibliografia Ihnátkových prác.)
- IHNÁTKO, Gy. 1877. Cigány nyelvtan (Cigánska gramatika). Losonc (Lučenec): tlač S. Rótha 1877, 105 s. Na vnútornom obale sú uvedené jazykovedné práce Ihnátka.
- IHNÁTKO, Gy. 1884. Quaedam ex iur Attico et quidem de litibus instituendis. In: A losonci m.kir. állami főgymnasium értesítője 1883-84. Losonc (Lučenec) 1884: s. 3-15.
- JEŠINA, J. 1880. Románi čib čili jazyk cikánský. Praha: E.Grégr 1880.
- JEŠINA, J. 1882. Románi čib čili jazyk cikánský, 2. rozšírené vydanie. Praha F.A.Urbánek. (Vyšlo aj tretie, tak isto rozšírené vydanie v nemčine roku 1886 vo vydavateľstve List-Francke, Leipzig 1886.)
- JEŠINA, J. 1889. Slovník česko-cikánský a cikánsko-český a Cikánsko-české pohádky a povídky. (Pripojený je krátky prehľad o morfológii a lexike nárečia „ruských“ Cigánov.) Kutná Hora: Nákladem K. Šolce 1889.
- JÓZSEF FŐHERCZEG 1888. Czigány nyelvtan. Románo csibákero sziklaribe (Učebnica cigánčiny. Učebnica cigánskeho jazyka) Budapest: Magyar Tudományos Akadémia 1888, XIX. s.
- KOPTOVÁ, A. 1995. Rómčina do vrecka. Košice: Pezolt 1995.
- KUTLÍK-GARUDO, I.E. 1988. O začiatkoch romistiky na Slovensku. In: Slovenský národopis 1, 36. Bratislava: vyd. SAV 1988, s. 45-57.

- ONDREJOVIČ, S. 2000. Spomienka na lučenského gymnaziálneho profesora a filológa Juraja Ihnátku. In: Novohradské noviny, 11, č.20, 15.5.2000, s. 6; č.31, 31.7.2000, s. 5. (Doc.PhDr. Slavomír Ondrejovič, CSc, riaditeľ Jazykovedného ústavu L.Štúra SAV.)
- OTTŮV slovník naučný nové doby. Dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému. Dílu druhého svazek druhý. Praha 1933.
- PUCHMAYER, A.J. 1821. Romáňi Čib, das ist: Grammatik und Wörterbuch der Zigeuner Sprache. Dazu als Anhang die Hantýrka oder Čechische Diebessprache. Prag: Nákladem Josephy Vetterl von Wildenbrunn, 1821.
- RIZNER, V.L. 1900. Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900, zv. 2. Martin, s. 217-18.
- SCHERER, L. 1940. A 350 éves losonci gimnázium vázlatos története In.: Sipos,L . (ed.): A losonci m.kir. állami Kármán József-gimnázium évkönyve az 1939-1940 iskolai évről. (Stručné dejiny 350-ročného lučenského gymnázia In: Výročná správa lučenského maďarského kráľ. štátneho gymnázia Jozefa Kármána za škol. rok 1939-1940.) Losonc, Lučenec, Nákladem riaditeľstva školy 1940, s. 22 a 40.
- SLOVENSKÝ biografický slovník 1987. II. zväzok. Martin: Matica slovenská 1987, s. 483.
- SZINNYEI, J. 1895. Magyar írók élete és munkái, zv.5. Budapest, s. 23.

Romano džaniben – jevend 2006
Časopis romistických studií

Tento časopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky.

Tato publikace vznikla v rámci výzkumného záměru MŠMT 0021620825
“Jazyk jako lidská činnost, její produkt a faktor”

Publikace byla financována hlavním městem Prahou z Celoměstských programů na podporu aktivit národnostních menšin a integrujících se cizinců na území hl. m. Prahy pro rok 2006

Projekt byl podpořen z prostředků Nadačního fondu obětem holocaustu.

Vydává Romano džaniben
Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3, tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300

Šéfredaktor: Peter Wagner
Výkonné redaktorky: Lada Viková a Helena Sadílková
Recenzovali: doc. PhDr. Jiří Nekvapil, CSc a Ass. Prof. Mag. Dr. Dieter Halwachs
Technická redaktorka: Eva Zdařilová
Sazba: Petr Teichmann
Tisk: PBtisk, Příbram
Obálka: Medvěďárka. leták z Augsburgu z 16. století
Převzato z: Hampe, Theodor: Die fahrenden Leute. (*Kočovní lidé*), Lipsko 1902.
Cit. in: Gronemeyer, s. 57 (viz článek)

Produkcí zajišťuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz

Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 140 Kč
Roční předplatné: 280 Kč (včetně poštovného a balného)

ISSN 1210-8545
Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.